

Fulvio Šuran

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Hrvatska
fsuran@unipu.hr

S one strane znanosti: koronavirus kao društvena činjenica i problem moderne. (Utjecaj pandemije na svakodnevni život).

Sažetak

Značajna nemoć znanosti i protuslovlja pokrenuta od strane koronavirusa dovela je svijet do krize koja u svojoj sveopćosti ujedinjuje i otkriva nejednakosti predlažući novo razmatranje ideje modernosti i uloge društvenih znanosti. Zapravo, raznovrsne su sociološke točke pristupa epidemiji. Kao na primjer: prekid rituala koji definiraju redoslijed socijalne interakcije zbog prakse distanciranja; širenje osjećaja kolektivnog straha (moral panics) posredstvom medija i institucija koji svoj razlog ima u potrebi kolektivnog prihvaćanja velike požrtvornosti na individualnoj razini u vezi odnosa troškova/koristi; struktura i gustoći društvenih mreža kao prediktoru širenja zaraze. Izlaganje nudi samo neka kritična osvrtnja utemeljena na dijalektici da bi pravovaljano odgovorilo na situaciju neprekidne napetosti između načela jedinstva i podjela oko kojih se društveni svijet, zbog svoje fluidnosti neprestano preuređuje. Zasnivajući se dakle na logici društvenog poretka koja podrazumijeva da se svaka tematika,

dogadjaj ili situacija može razumjeti kao privremena točka ravnoteže između kohezivne i disperzivne društvene dinamike.

Ključne riječi: *pandemija, pandemencija, lockdown, smart working, communing, modernost, sociološka imaginacija.*

Moguće je da u kameno doba epidemija nije bilo. Ali ono što je sigurno, činjenica je da su sve učestaliji i intenzivniji međuljudski odnosi neminovno doveli do sve većeg širenja zaraznih bolesti među ljudskim grupama i to sve većom brzinom i silinom. No, ovdje pažnju nećemo usredotočiti na njihovu difuziju jer to iziskuje više vremena i prostora, zato o tome sad samo ukratko.

Kao u svim fazama povijesnih katastrofa i neovisno o tome radi li se o političkim revolucijama, prirodnim uništenjima raznoraznih vrsta i podvrsta, razornim ratovima, dubokim društvenim previranjima ili ekonomsko financijskim slomovima, suvremena globalna rasprostranjenost pandemije Covid-19 od svojeg pojavljivanja predstavlja izvanredan inkubator raznoraznih znanstvenih i pseudoznanstvenih teorija, ali i konspirativnih fantazija za koje je internetska mreža - posebno pohlepna za takvim sadržajem - od samog pojavljivanja fenomena preuzela inicijativu širenja i akreditiranja istoga oblikujući ga na raznolike načine.

Međutim, treba napomenuti da što se tiče naše epohe to nije prvi slučaj kojem se pristupilo na sličan i jednako intenzivan način. Tu se misli na napad na *Twin Towers* 11. rujna 2001. Radilo se o događaju koji je izazvao mnoštvo ne samo racionalnih već i neracionalnih tumačenja i nagađanja koja su zbog izuzetnosti i nevjerice kod prosječnog zapadnog pojedinca poprimala sve više osobine podmuklih zavjera dugog života. Ona su i danas široko rasprostranjena, i to u većini slučajeva s naglaskom na negiranje činjenica koje su zbog same očitosti stvari smatrane lažnim, tj. da se jednostavno radilo o terorističkom napadu planiranom i izvedenom od strane najekstremnijeg islamskog fanatizma.

Iz tog primjera, izostavljajući za sada druge, moguće je pretpostaviti da su ciljevi današnjih teorija zavjere o virusima tipični za ovaj osebujan pristup povijesti i stvarnosti. Riječ je o sociološkom fenomenu koji se u suvremenoj kulturi Zapada ne pojavljuje samo kao narativni žanr već i kao inspirativni i cvjetajući oblik uredničke industrije, i to u vidu objašnjenja (točnije: okrivljenja) - mimo istina koje pružaju vlade, njima podređeni znanstvenici i većinski dio medijskog sustava - sumnjivih i ne baš vjerodostojnih istina, budući da dolaze iz službenih izvora. Pravi uzroci fenomena ili događaja predodređeni su da ostanu skriveni i dostupni samo vrlo ograničenim krugovima: Kennedyjevo ubojstvo, fenomen letećih tanjura ili NLO-a, itd.

Međutim ni to nije dovoljno. Glavni cilj teoretičara zavjera u liku samoizabranih čuvara istine i demokracije je skrenuti pozornost javnosti na složenu mrežu interesa i suučesništva, okultnih manevara i poprečnih saveza koji se nalaze skriveni iza onih lažnih iako razložnih očitovanja koja se običnom pojedincu 'prodaju' kao neprikosnovene činjenice. Naime, kako oni tvrde, ne radi se o

‘Istinama’ koje nije moguće objasniti samo posredstvom jedne, za Zapadnog pojedinca - odgojenog na ideji nezaustavljiva znanstvenotehnološkog progressa - neuobičajene zdravstvene krize s kojom se ne samo Zapadni svijet suočava, koliko o (ako ne i pretežito, u perspektivi) neograničenom međusobnom nametanju raznoraznih skrivenih moći za svjetsku premoć ili prozaičnije, za posjedovanjem sve većeg utjecaja i kontrole na ‘svijet sutrašnjice’ - u ovom slučaju u vidu biološkog rata posredstvom konstruiranog virusa kao i uz podršku različitih već unaprijed pripremljenih strategija za njegovo suzbijanje kada za to dođe vrijeme. Kako tvrde teoretičari zavjere radi se naime o tajno usvojenim planovima nekoliko suverenih država, multinacionalnih farmaceutskih kompanija, obavještajnih agencija, IT divova i telekomunikacija, transnacionalnih kriminalnih skupina, tajnih društva najrazličitije inspiracije, financijskih lobija, humanitarnih organizacija i privatnih zaklada financiranih od strane ovog ili onog multimilijardera, vojno industrijskih nacionalnih kompleksa itd., itd.

U stvari tu se radi o iskrivljenom rezoniranju nekolicine što je dovelo, kako u prošlosti tako i danas a najvjerojatnije će i ubuduće, do nastajanja najrazličitijih hipoteza i tumačenja. Tako na primjer jedna od najekstremnijih verzija tvrdi da su širenje virusa i sam pandemijski alarm vješto proizvedeni i to s ciljem provedbe snažnog eksperimenta društvenog inženjeringa. Radi se naime o zatvaranju milijuna građana u njihove domove uporabom straha od zaraze, što služi kao nagovještaj onoga što se namjerava uraditi da bi globalni poredak poprimio određene konture razvoja u budućnosti. To je neka vrsta distopije u vidu društva kojim upravlja kruta kolektivna disciplina podvrgnuta policiji i tehnološkoj kontroli, paternalistički upravljana od strane novog sloja (*new class*) znanstvenika tehnokrata odvojenih od bilo kojeg narodnog ili demokratskog legitimiteta. Da je to ne samo moguće već i realno, vidljivo je, tvrde oni, jer posljednjih mjeseci svjedočimo činjenici da politika prilagođava svoje odluke obvezujućim propisima virologa i epidemiologa i to mimo volje naroda što bi samo po trebalo biti sumnjivo. Ništa manje alarmantna nije niti teorija da je ova pandemija neovisno o tome kako je izazvana prigoda koju je nekolicina divova u sektoru Big Data s nestrpljenjem čekala da bi se napokon utvrdili kao pravi gospodari svijeta.

Ako se politika donedavno još uvijek zavaravala da nameće pravila i zabrane u vezi s načinom na koji se prikuplja i upravlja informacijama (uključujući i one privatne) koje se odnose na milijarde ljudi, suvremena zdravstvena situacija je tu ambiciju vladavine prava koja je donekle već bila na zalazu potpuno zakopala, izbrisala, jer činjenica da su se podaci u njihovim računalnim bankama pokazali kao temeljni alati za rješavanje pandemije s epidemiološkog stajališta (na primjer putem udaljenog digitalnog praćenja), dramatično je povećala pregovaračke sposobnosti High-Tech korporacija ne samo prema vladama već i prema raznim međunarodnim institucijama. Naime, njihova snaga koja je s financijskog i tehnološkog aspekta već do tada bila ogromna, sada je poprimila i politički ‘format’ i to u svakom svom pogledu.

Osim toga, postoje i oni koji u utrci država, tvrtki i istraživačkih institucija (kako privatnih, tako i javnih) u otkrivanju cjepiva vide cilj koji nije toliko ostvarivanje velikog znanstvenog otkrića već

i ostvarivanje goleme zarade kao i stjecanje globalne moći, toliko velike da će uskoro biti u stanju relevantno utjecati i na međunarodnoj svjetskoj sceni. Prema nekima, moć koju su pridobili oni koji imaju kontrolu nad distribucijom cjepiva ista je onoj koju imaju države koje posjeduju nuklearno oružje. To će im u skoroj budućnosti omogućiti da diktiraju pravila igre ostatku svijeta. Ali što ako je taj 'netko' neka multinacionalna kompanija ili neki milijarder prerušen u filantropa?

Konačno, na razini društvene psihologije, okultni cilj kojeg teoretičari zavjere smatraju da je je pravi ulog ove, za neke *čudne* i ne sasvim slučajne a za druge očekivane i uvelike predvidljive pandemije - predodređene postati konstantom i to uz prijetnju bolesti koje je (potencijalno) u stanju istrijebiti veliki dio čovječanstva - *ukrotiti* svjetsku populaciju. Naime, pojedinci uplašeni od sablasti smrti i u stalnom stanju uzbune bit će po samoj definiciji stvari poslušniji i podložniji bilo kojoj moći (čak i takozvanih liberalnih demokracija) omogućujući joj da u budućnosti opravda svaku zlouporabu ili odstupanje od opće prihvaćenih pravila ljudskosti - uključujući suspenziju zakona i temeljnih sloboda – u ime kako individualnog, tako i javnog zdravlja.

U vezi ovih nagađanja koja, iako polaze od zabrinutosti i pitanja koja su uvelike stvarna i motivirana te u konačnici poprimaju oblička nečega što je oduvijek bio i jest polemički argument teoretičara zavjera: Svjetske vlade Iluminata, Univerzalne diktature Izabranih, globalnog *Big Governmenta*, snažno je iskušenje da se odgovori skeptičnim, ako ne i podrugljivim stavom. Pri tome treba imati u vidu teorije poput primjerice onih koje širenje virusa pripisuju slabljenju imunološkog sustava uzrokovanog novim standardom prijenosa podataka 5G, businessa notorno kontroliranog od neke fantomske pseudomasonerije i to u suradnji tko zna s kojim još okultnijim središtima moći. Naime, što je drugo urota, osobito kad poprima ove ekstremne i gotovo folklorne oblike, nego uvreda za zdrav razum i čovjekovu kritičku sposobnost? Ili u blažem obliku, neka vrsta stripfilozofije povijesti ili vizije stripdruštva? No takvo odbijanje obilježeno tipično prosvjetiteljskim intelektualnim prezirom, koliko god razumljivo nije dovoljno da bi se shvatila neka pitanja koja je baveći se zavjerom nemoguće izbjeći. Razlog tome? To je zato što su teorije koje inspirira ozbiljno shvaćene od velikog broja ljudi koji na temelju tih uvjerenja usmjeravaju vlastiti svakodnevni život, svoja politička tumačenja i izborna ponašanje, postajući aktivni na nivou protuinformacija šireći njihov utjecaj na taj način.

Radi li se tu samo o masovnom neznanju, o prirodnoj tendenciji da se prihvate i najapsurdnija maštanja ili o mentalnom sklopu naslijeđenom u djetinjstvu i sastavljenom od nevidljivih čudovišta, tajnih sila i zlih čarobnjaka koje neki u sebi nose nesvjesno i kad odrastu? Potrebno je također shvatiti koji su to mehanizmi - psihološki, intelektualni ili društveni - koji osobito u određenim konvulzivnim (beznadnim) povijesnim trenucima favoriziraju rađanje i stvaranje takvih teorija sa svojom čudnom i dobro prepoznatljivom mješavinom kulture trajnih sumnji, pseudoznanosti vjerodostojnih argumenata, progonske žrtvovanosti naše grupe, sposobnosti pretvaranja slučajnosti u činjenice i dokaze.

Nekima je sve to očito, osobito danas posredstvom aktivizma društvenih medija i njihove umnažajuće moći informiranja, naročito u 'pretjerivanju' i u oživljavanju osjetila kao u dobro organiziranoj diverzantskoj propagandi finaliziranoj na stvaranju svakojakih zabuna. Stoga se zavjera pojavljuje

kao oblik namjerne manipulacije stvarnošću, kao način zagađenja javne sfere uvođenjem izmišljenih činjenica, upečatljivih i neprovjerljivih vijesti, takozvanih alternativnih tumačenja ovog ili onog tipa događaja, sa svrhom namjernog dezinformiranja radi povećanja društvenog kaosa, bacanja blata na neprijatelje da bi se od sebe otjeralo sve sumnje. To postaje očito kada na primjer velike sile (Rusija ili Kina ili SAD, ili ...) osuđuju korištenje lažnih vijesti (*fake news*) prikazujući ih kao sredstvo Informacijskog rata (*Information Warfare* ili InfoWar): u liku propagandne tehnike koja koristi *trend* senzacionalizma koji vlada glavnim medijskim sustavom. Unutar tog sistema bilo koja dobro plasirana lažna vijest postaje vjerodostojna kada dopijeva do publike koja ju prepoznaje te prihvaća i tumači kao istinitu. Osobina takvog razmišljanja je u tome da se zavjera tumači zavjerom, u smislu da bi oni koji na mreži vješto šire 'hipoteze zavjere' bili pravi zavjerenici, što je neka vrsta igre ogledala unutar koje je rizik izgubiti se. Naime, manipulativna uporaba lažnih vijesti kao i bizarnih i maštovitih objašnjenja njihovih pozadina što predstavlja zabrinjavajuću stvarnost suvremenih društva, ne isključuje činjenicu da teorije zavjere mogu djelovati i odozdo prema gore: rađaju se spontano kao odgovor na stvarnu potrebu za znanjem. Za čovjeka je teško podnijeti takav kognitivni vakuum u vezi onoga što se događa oko njega jer potrebuje neko racionalno objašnjenje koje daje dojam da je mentalno ovladao stvarnošću; neku vrsta interpretativnog ključa o stvarnom svijetu za kojeg su mnogi - bez ikakve potrebe da budu odozgo indoktrinirani ili zavedeni propagandom – uvjereni da je najautentičniji i najistinitiji zato jer nudi jednostavno i izravno uzročno-posljedično tumačenje složenih i inače neobjašnjivih činjenica. Pritom uopće ne sumnjaju da je možda to tumačenje jedan vid racionalizacije već postojećih i ukorijenjenih preduvjerjenja, prosudbi i fantazija.

Radi se o mentalnom i psihološkom mehanizmu kolektivnih uvjerenja i stanja raspoloženja koji osvjeđuje Marc Bloch kada opisuje kolektivno djelovanje lažne vijesti među vojnicima za vrijeme Prvog svjetskog rata. Taj mentalni sklop uvijek nastaje, kaže Marc Bloch, "*iz kolektivnih pogleda koji postoje i prije njezinog pojavljivanja; ona je samo naizgled slučajna, sve što je u njoj slučajno je početni događaj/incident, apsolutno beznačajan, koji pokreće rad mašte; ali to se pokretanje događa samo zato što su mašte već pripremljene i u tihom vrenju, [...] lažna vijest ogledalo je u kojem 'kolektivna savjest' promatra vlastita obilježja*"²²⁴. To govori da se kroz zavjeru umnožavaju duhovi, dakle strahovi i predrasude koje čovjek već nosi u sebi, u svom umu.

Ostajući u okviru te Blochove misli postaje jasno kada i kako 'depresivni um u umornom tijelu' – što oslikava dio čovječanstva u vremenu Covid -19 – može postati lak plijen emocija, jer zbog razočaranja postaje nesklon vježbanju vlastite kritičke misli i stoga spreman vjerovati u svaku dobro zapakiranu ili izgledno uvjerljivu besmislicu.²²⁵

224 Mehanizmu kojeg je učinkovito objasnio Marc Bloch u svom klasičnom djelu 'Rat i lažne vijesti'. U stvari radi se o nekoliko stranica, malo više od osvrta, koje dobro osvjetljavaju i suvremenu situaciju! Marc Bloch, *La guerra e le false notizie. Ricordi (1914-15) e riflessioni (1921)*, Edizioni Donzelli, Roma 2004.

225 Alessandro Campi, *Il virus del cospirazionismo e la 'false notizie' di pace. Congiure e complotti all'epoca del Covid-19*, u Dopo. Come la pandemia può cambiare la politica, l'economia, la comunicazione e le relazioni internazionali. Rubbettino, Soveria Mannelli, 2020, str. 177-188.

Urota kao bijeg od stvarnosti

Tako se dolazi do nekoliko temeljnih upita: Što je to što samo po sebi objašnjava mentalitet zavjere? Zašto ta vizija zavjere – koja u normalno vrijeme ima osobine ‘opasne zabave’ za nekolicinu društveno graničnih skupina ili maštovitih i emocionalno nestabilnih pojedinaca koji su kao takvi usmjereni na lov na duhove (misli se tu na manjinske grupe i na devijantne osobe koje svojom paranojom često izazivaju tragedije, provode progone i čine zločine) – ima danas sve osobine opasne masovne pojave? Na kraju ali ne i zadnje, koliko i na koje sve načine pandemija globalnih razmjera može doprinijeti njezinom daljnjem širenju i ukorjenjivanju?

Da bi to barem donekle shvatili treba poći od stajališta (ili, ako želite, činjenica) da je zavjera oblik društvene imaginacije koja u svim svojim različitim oblicima manifestacija uvijek oscilira između demonologije (zlo pokreće povijest) i apokalipse (kraj povijesti kao stvarna mogućnost). Eksplicitno: između ideje da nekoliko moćnih i zlih bića (inkarnacija Antikrista) iz tame spletkari da bi nametnula svoju vlast nad svijetom i ideje da će čovječanstvo ubrzo biti pozvano da odgovara za svoje grijeha i to sve u nadi o nekakvom nebeskom otkupljenju ili obliku spasenja (naravno, rezerviranom samo za čiste, pravedne i nevine). Radi se dakle o uvjerenjima koja nisu novijeg datuma jer svoju osnovu naveliko crpe iz narodnih tradicija²²⁶, koje su se u većini slučajeva konsolidirale u srednjem vijeku. Radi se, ne zaboravljajući pritom i sugestibilnost masa, o *vizijama* koje su potaknute pseudoteološkim nagađanjima uobličanim u tisućljetnom kalupu društvenih predrasuda tipičnom za zatvorena i zaostala društva podložna velikim valovima straha izazvanim ratovima i pošasti, uvijek u potrazi za žrtvenim janjetom na kojeg će navući sve nedaće svijeta. Vjerovalo se da ti fenomeni pripadaju nekim drugim vremenima, međutim usprkos racionalizmu moderne koji je na mase utjecao samo površno, podrugljivo i neadekvatno, ta uvjerenja nastavljaju živjeti i danas u svom podzemnom obliku u vidu kolektivnog sjećanja ili predodžbe koja je kada se pruži prilika za ponovno pojavljivanje *straha od kraja* uvijek spremna i to neovisno o tome da li se radi(lo) o oružanom sukobu ili prirodnoj katastrofi koja kao takva prevladava određenom tipologijom pojedinaca i društava.

Ali ono što mnogi mislioci, a tu se naročito misli na povjesničare, filozofe i sociologe, ne uviđaju, ili ne žele, ili ne mogu reći je da je taj paranoični pogled na život uvršten, ukorijenjen, racionalno oblikovan u svakom, ponavljam svakom nacionalizmu kao ideologija koja se održava i širi posredstvom odgojno obrazovnih institucija čija je pedagoška uloga usmjeriti (vlastite) školarce prema obrani (zdravih) nacionalnih interesa. Naime, radi se o mladeži koja zbog umne otvorenosti ne uviđa da je korijen njenog egzistencijalističkog straha naspram nesigurnosti sutrašnjice u liku obrane nacionalnih interesa podsvjesni, i da zahvaljujući (nacionalistički) usmjerenom odgoju lako može, naročito u trenucima beznađa, poprimiti i druge oblike eksplikacije nasuprot induciranom putu razvoja i eksplikacije posredstvom liberalno usmjerenog odgoja i obrazovanja.

---

²²⁶ Nasuprot tome takozvane teorije zavjere pseudopovijesne i pseudoznanstvene su konstrukcije pojedinaca ili malih skupina koje iskorištavaju takva uvjerenja i fantazije.

Da bi to donekle i shvatili dovoljno je prisjetiti se u moderno doba najmoćnijeg i najraširenijeg mita o zavjeri. Radi se o 'mitu' koji je 'znanstveno' konstruiran i postao dijelom nacionalnog usmjerenog odgoja i obrazovanja. Radi se o takozvanoj 'židovskoj tajnoj vladi' poznatoj i kao *Sionski priorat*²²⁷, koja je svoj tragični vrhunac dostigla u dvadesetom stoljeću proizvodeći istrebljenje milijuna ljudi. Tome je doprinijela i tisućljetna demonološka tradicija, koja je već u 13.-14. stoljeću u Židovima prepoznavala *Sotonine Sinove* ujedinjene planom da nadvladaju i dominiraju kršćanskim narodom, što je dovelo do toga da ih se smatra apsolutnim, lukavim, pa čak i nevidljivim neprijateljem, upravo kakvim se danas smatra Covid-19.

Problem je da je taj uvrnuti i iracionalni imaginarij, iz očiglednih razloga očišćen od svakog eksplicitnog pozivanja na antisemitizam danas pretvoren u narativno-spektakularnu radnju koju su formirali sotoniski zemaljski agenti ili čak sam Sotona; ali i bića koja potječu iz podzemlja ili iz izvanzemaljskog prostora; tajne sekte sposobne za bilo kakvu makinaciju; *in extremis* spasitelji čovječanstva; nerazlučive ili nevidljive mračne moći kao i iz svi mogući scenariji 'smaka svijeta'. To se prikazuje u vidu invazija vanzemaljaca, virusa ili istrebljenja bakterijama, utjecaja asteroida na planetu Zemlju, katastrofalnog porasta mora, nuklearne nesreće uzrokovanom ljudskom greškom ili ludim znanstvenikom, novog doba glacijacije, klimatskog kolapsa, pobune protiv vladajućih tehničara, povrataka mrtvih ili zombija iz grobova itd.

Kao što smo već spomenuli taj imaginarij koji je u suvremeno doba do te mjere kultiviran od strane kinematografije, popularne književnosti, svijeta stripova i televizijskih serijala da se za određenu tipologiju pojedinaca (umno retardiranih ili misaono nekritičnih) pretvorio u činjenično stanje stvari prožimajući masovni mentalitet, čini da svatko od nas u sebi posjeduje sve osobine zavjerenika ili je pod određenim utjecajem urote iako je toga nesvjestan (zbog čega treba biti itekako kritičan) i čija je temeljna osobina nerazlikovanja fikcije od stvarnosti. Dovoljno je prisjetiti se radiofonske emisije koju je vodio Orson Welles²²⁸ koji je čitajući odlomak H. G. Wellsovog romana *Rat svjetova / The War of the Worlds*²²⁹ bez da o tome obavijesti publiku, inicirao veliko paničarenje kod mnogih pojedinaca koji su pratili emisiju. To je bilo i moguće je jer kod mnogih je ukorijenjeno uvjerenje da je mašta scenarista i pisaca tijesno povezana s predviđanjem stvarnosti; da je povijest samo odraz, s nekim zakašnjenjem, onoga što smo sposobni zamisliti (što je bila i James Hilmanova misao u vezi uloge mita)²³⁰. Zbog toga je razložno zamisliti da se i pandemija Covid-19 dogodila prema

227 Da bi se shvatilo ozbiljnost situacije dovoljno je pročitati on-line članak 'Nije važno tko već zašto su napisan Protokoli Sionskih mudraca ili Krvave osnove!' u kojemu se nalaze raznorazne paranoične gluposti. Vidi: Mladen Prenc, *Nije važno tko već zašto su napisani Protokoli Sionskih mudraca ili Krvave osnove!*, <https://portal.braniteljski-forum.com/blog/vijesti/nije-vazno-tko-vec-zasto-su-napisani-protokoli-sionskih-mudraca-ili-krvave-osnove>. (Pristup: 17.09.2021.)

228 Dražen Krajcar, „Radio drama Orsona Wellesa izazvala paniku u SAD-u (1938.)“, <https://povijest.hr/nadanasnjidan/radio-drama-orsona-wellesa-izazvala-paniku-u-sad-u-1938/> (Pristup: 17.09.2021.)

229 H. G. Wells, *Rat svjetova / The War of the Worlds*.

230 Vidi: Matteo Ficcare, *Pensare Futuro. Usare il pensiero narrativo: tra mito e immaginazione*, <https://www.matteoficara.it/pensare-futuro-pensiero-narrativo-mito-immaginazione/> (Pristup: 17.09.2021.). i Valerio Pellegrini, *Mitologie del presente e dei tempi che verranno*, <http://www.quadernaldaltritempi.eu/peppino-ortoleva-miti-a-bassa-intensita-einaudi/> (Pristup: 17.09.2021.).

metodologijama 'zavjera' već predviđenih u mnogim filmovima i sadržanih u mnogim apokaliptičnim romanima što je među ostalim posljedicama definitivno ukorijenilo i gore navedeno uvjerenje da je mašta scenarista i pisaca jedno predviđanje stvarnosti, odnosno da je povijest samo odraz, s nekim zakašnjenjem, onoga što je čovjek sposoban zamisliti.

Dolazi se tako do pitanja: tko je odgovoran za takve katastrofe - podrazumijeva se zao i sa zlokočnim obilježjima - tko ih je prouzročio, planirao ili jednostavno sakrio njihove pogubne posljedice? Zašto oni koji znaju istinu - oni rijetki odabrani koji su, poput proroka apokaliptične tradicije, kroz viziju ili snove primili otkrivenje misterija svijeta - tu istinu ne dijele s ostatkom svijeta?

Zavjereništvo na svoj način pokušava odgovoriti na ta i slična uznemirujuća pitanja i to posebice na sljedeće: koje su sve oblike sposobne poprimiti i upotrijebiti demonske sile protiv kojih su ljudska bića oduvijek bila prisiljena oduprijeti se za svoj spas i slobodu?

Unutar dimenzijskog tumačenja stvarnosti, posljednja inkarnacija zla i posljednji scenarij apokalipse koja je ujedinila teoretičare zavjere cijelog svijeta zasigurno je Covid -19. Zar nije istina da je kineski predsjednik Xi Jinping, koji se dobro razumije u borbu protiv koronavirusa pozvao svoje sunarodnjake na 'narodni rat protiv virusa', kojeg trebaju voditi 'ujedinjeni poput Velikog zida', jer 'epidemija je vrag i ne smijemo dopustiti da se vrag skriva'?

Na ovu kaotičnu i uznemirujuću povijesno-kulturnu pozadinu, koju je ultratehnološka i bogata postmodernost naslijedila od predmoderne, u kojoj dominiraju neznanje i bijeda, povezuju se i drugi elementi, više povezani s psihološkom dimenzijom (kako individualnom tako i kolektivnom), doprinoseći objašnjenju zašto je zavjera u modi. Zna se, na primjer, da svaka faza ubrzanja povijesti kada se svijet oko nas radikalno i iznenada promijeni izaziva ogromnu potrebu za spoznajom i sigurnošću.

Upečatljive povijesne događaje koji često prodiru u naše postojanje na neočekivan i neuobičajen način nije nikada lako objasniti samo uporabom njihovih uzroka. I povjesničarima i sociolozima teško je shvatiti ih u svom vremenskom događanju, a kamoli suvremenicima koji ih doživljavaju na vlastitoj koži. Razlog tome je da oni izazivaju neočekivane preokrete - materijalne i duhovne, objektivne i subjektivne – koji se gotovo nikada ne dešavaju prema nekom predvidljivom planu ili na nekoj racionalnoj osnovi, što u čovjeka neminovno povećava tjeskobu kao i osjećaj bespomoćnosti. Tumačenja zavjere služe upravo ovome: u svom iluzornom prikazivanju stvari daju nam uvjerenje da smo shvatili uzroke i podrijetlo pojave i epizode koji izmiču uobičajenom razumijevanju i u čijem razvoju naši pojedinačni postupci nemaju nikakvu težinu.

Radi se o aspektu koji nemalo doprinosi širenju zavjere: saznanje da se stvari događaju bez da imamo ikakve moći djelovanja što je ponekad i psihološki neodrživo jer od čovjeka čini pasivnog gledatelja kolektivne povijesti koja izmiče svakoj odluci i uzročnoj inteligenciji. Drugim riječima, zavjera je također način povratnog posjedovanja povijesti i svijeta kao i bijega od osjećaja bespomoćnosti koji inače riskira da nas dovede u pasivni (i egzistencijalno nepodnošljivi) nihilizam.

Ono što nas donekle intelektualno može tješiti je društveno stati na strani onih koji su – jedna dobra manjina koja se bori protiv onih loših - shvatili kako se svijet zaista kreće.

Drugi uzrok koji objašnjava suvremenu zavjeru odnosi se na ograničenja objektivne i subjektivne naravi znanstvene spoznaje koja nije nikada do ove pandemijske krize promatrana na shizofreničan i kontradiktoran način: kao jedini izvor spasenja ali i uzrok svega zla. Bez obzira na postignuti napredak u svakom sektoru znanja - od medicine do fizike, od kozmologije do biologije - u prirodnom svijetu i dalje postoje sive zone i pojave za koje imamo previše komplicirana objašnjenja, te su kao takva teško razumljiva za nestručnjake jer su znanstveno djelomična ili nisu dovoljno uvjerljiva i eksplikativna. To je itekako postalo očito upravo u vezi virusa Covid-19. Do toga je došlo kada smo postali svjedoci činjenice da se stručnjaci ponašaju kao da su alfa i omega našeg života, i to usprkos unutarnjim protuslovljima u svjetskoj znanstvenoj zajednici; oklijevanju Svjetske zdravstvene organizacije; nedostatku objektivne i zajedničke vizije događaja koje su u raznim zemljama svijeta i medicinska struka i većina znanstvenika proživljavali poput eksperimenta bez presedana čiji je cilj bio pridobiti veća saznanja. To je izazvalo više tjeskobe nego nade kod onih koji su kao obični građani htjeli samo saznati kako se virus širi, koliko je smrtonosan, koje je najbolje cjepivo i koje su njegove nuspojave. Radilo se i radi se o pitanjima jednostavnim i ogromnim u isto vrijeme na koja nijedan stručnjak do sada nije dao siguran i konačan odgovor. Sa stajališta znanstvene metode to nije nekakva novost ili problem, budući da znanstvena spoznaja polazi od nepoznatog da bi stupnjevito i mukotrpno stigla do saznanja, što se uvijek odvija pokušajima i pogreškama (u laboratoriju ili na terenu) što je važeće sredstvo znanja. Problem je u tome što se takva metoda koja ne razmišlja o nepogrešivosti i ne nudi konačne i apsolutne odgovore kosi s popularnom slikom znanosti koja ju naprotiv smatra ne samo izvorom izvjesnosti, već ima i spasonosna očekivanja koja joj je moderna dodijelila. To znači da ukoliko odmah ne zadovoljava našu potrebu za sigurnošću i sigurnim rješenjima, znanost riskira diskreditaciju ili certifikat nepouzdanosti, tim više ako je u pitanju vrhunsko dobro kao što je život.

Dodajmo tome da svijet znanosti danas sve više ima elemente organiziranog mrežnog sustava svjetskih razmjera, specifični jezik i posebne protokole prema kojima, da bi unatoč bilo kakvom zahtjevu nezavisnosti i autonomije razvila sve složenija istraživanja mora djelovati u bliskoj sinergiji s politikom i ekonomsko-industrijskom moći. To je dovelo do takve razine globalne međusobne povezanosti koja je znanost pretvorila u laku metu za one koji u tim ispreplitanjima između aparata i društvenih struktura ne vide neku funkcionalnu nužnost već opasnu koncentraciju moći. Oni ju vide kao jednu tako veliku konvergenciju interesa da se može itekako posumnjati da iza toga postoje i neke izopačene političke svrhe.

Svatko od nas od znanosti očekuje blagostanje i spas, ali zbog znanstvenog sustava koji je sve više podlozan političkim i ekonomskim pritiscima dovedeni smo do kolektivnog nepovjerenja u kojemu teoretičari zavjere nalaze razloge svog postojanja. Razlog koji više od drugih opravdava kulturu urote i njezinu zavidnu imaginativnu snagu je efektivno postojanje - u političkoj praksi, u natjecateljskoj igri koja upravlja gospodarstvom i u sferi društvenih odnosa - okultnih makinacija i

manevara, zasjenjenih zona ili rezerviranih ili tajnih područja djelovanja, neprozirnih mehanizama i dvostrukih istina. Ukratko, zavjere su činjenica.

Međutim, problem koji teoretičari zavjere jednostavno ignoriraju je da sve to ima malo ili nimalo veze s vragom i njegovim prerušavanjima, s apokalipsom ili dolazećim smakom svijeta i sa zlim djelovanjem protiv čovječanstva od strane neke tajne organizacije ili manjine gladne moći (jučer templari, masoni, Židovi i isusovci, a danas multimilijarderi iz Silicon Valleya, gnostici, nositelji tajni ljudskog genoma, čuvari u laboratorijama bakterioloških oružja, gmazovi, pseudodobročinitelji čovječanstva koje profitiraju na tragedijama koje su sami proizveli, vijećnici postljudskih učenjaka, itd.).

To je u stvari tijesno povezano s izvornom moralnom nesavršenošću ljudi od krvi i mesa, s njihovim atavističkim apetitima i željama, s nepredvidljivošću povijesti koja čini da svaki pokušaj organiziranja planova za stolom pokaže beskorisnim i sa činjenicom da se živi u društvima koja su po samoj sociološkoj definiciji nesavršena i često nepravedna i da se ne odvija sve prema našim očekivanjima ili nadama. 'Velika zavjera' protiv čovječanstva i za svjetsku vlast koju svako toliko netko pokuša ostvariti ustvari je filozofska floskula ili smeće, čista književna zabava, ukoliko se ne radi o običnoj paranoji prerušenoj u politiku.

Tako ostaju zavjere, tajni planovi i slučajne izmišljotine, odnosno prečaci koje ljudi oduvijek koriste, koji osciliraju između oštroumnosti i nasilja, između cinizma i želje za posjedovanjem kako bi zauzeli posebno mjesto u svijetu i to na štetu drugih. To dakle znači da smo u stvari problem mi a ne Vrag, koji se ovaj put (kakovog li vrhunskog lukavstva!) čovječanstvu pojavio u obliku mikroorganizma.²³¹

Pandemija i distopijsko-katastrofalne slike Zapada kao izvor dominantne znanstveno-tehnološke infodemije

Ovo vrlo tužno doba virusa Covid-19 u koje je svijet potonuo što je donekle i zanimljivo, ima značajnu komponentu već viđenog. Posebice je Zapad taj koji preživljava pravu katastrofu vlastitih društvenih, ekonomskih i liberalno demokracijsko-političkih struktura u znaku nekih medijskih formata koji su se zapravo vremenom formirali poput supstancijalnih suvremenih arhetipova.

Znanstveno-fantastični strip *Eternout* Hectora Germana Oesterhelda i Francisca Solana Lopeza, iz 1957.²³² koji govori o invaziji vanzemaljaca započinje snježnim pahuljicama koje, govoreći o napretku, sadržavaju smrtonosni virus (u tom se slučaju radilo o alegoriji nestabilne političke situacije onog vremena u Latinskoj Americi podložnoj opetovanim autoritarnim zaokretima).

'Napravljeni smo od iste tvari kao i snovi', reći će Shakespeareov čarobnjak Prospero u 'Oluji', što znači da se svako povijesno razdoblje ogledava u ogledalu vremena posredstvom 'svoje' književnosti i 'svojih' umjetničkih izraza.

²³¹ Alessandro Campi, op. cit.

²³² Hector German Oesterheld; Francisco Solano Lopez, *Eternaut*, Naklada Fibra, Zagreb 2018.

Na isti način mi danas, unutar dimenzije koja je gotovo pedeset godina podložna manifestacijama postmoderne kulture, sanjamo snove proizvedene od dominantne kulturne industrije i koji proizlaze iz procesa medijskog posredovanja. Naime, sa značajnim dodatkom znanstvena je fantastika postala jedan od najpraktičnijih žanrova na Zapadu, i to od godina Hladnog rata nadalje, donoseći kao miraz, zajedno sa sposobnošću odražavanja sadašnjosti u svom ostvarenju čak i čitav niz 'vizionarskih sposobnosti'. Stoga se često nalazimo u stanju budnog sanjarenja. To je neka vrsta noćne more naseljene *Electric Sheep-om*, kao što stoji u samom naslovu znanstvenofantastičnog romana američkog književnika Philipa K. Dicka, *Do Androids Dream of Electric Sheep? (Sanjaju li androidi električne ovce?)*²³³, majstora onog distopijskog podžanra znanstvene fantastike koji će tijekom šezdesetih godina prošlog stoljeća snažno restrukturirati imaginarni svijet koji se nalazi u osnovi zapleta filma Ridleyja Scotta, *Blade Runner* (1982.).²³⁴

Svojim romanom pisac je razvio niz serija sugestija i tjeskoba koje je filmska industrija učinkovito prenijela na veliko i malo platno: od filma *Total Recall (Potpuni opoziv iz 1990.)* Lenija Wisemana do *Minority Report (Specijalni izvještaj iz 2002.)* Stevena Spielberga, od *Paychecka (Isplata iz 2003.)* Johna Wooa do *A Scanner Darkly (Replikant iz 2006.)* Richarda Linklatera, od *The Adjustment Bureau (Nemogući susret iz 2011.)* u režiji Georgea Nolfija, čija se radnja temelji na kratkoj priči *The Adjustment Team*, do televizijske serije *The Man in the High Castle (Čovjek u visokom dvorcu iz 2015.)*²³⁵, koja prikazuje distopijsku alternativnu povijest.

I ova se serija temelji u kroničnom²³⁶ (prema istoimenom romanu Philipa K. Dicka (iz 1962.), u produkciji Ridleyja Scotta, koji je ostao vrlo vezan za Dickov simbolički svemir nakon filma iz ranih 1980-ih u kojem su glumili Harrison Ford, Rutger Hauer i Sean Young, koji zapravo postaje poznat i kao vizualni manifest postmodernizma.

233 Philip K. Dick, *Do Androids Dream of Electric Sheep?*, Doubleday and Company, New York 1968.

234 Massimiliano Panarari, *La pandemia e l'immaginario distopico-catastrofista : l'Occidente di fronte alla collassologia*, u: Dopo. Come la pandemia può cambiare la politica, l'economia, la comunicazione e le relazioni internazionali. Rubbettino, Soveria Mannelli, 2020, str. 59-63.

235 *The Man in the High Castle: Season 1 (2015)*. <https://lookmovie.io/shows/view/1740299-the-man-in-the-high-castle-2015#S4-E2-66373> (Pristup: 17.12.2021.)

236 Od **uchrony: književni podžanr** kojim se predlaže **alternativna rekonstrukcija povijesti**, na temelju događaja koji su se, iako se nikada nisu dogodili, mogli dogoditi da su događaji poprimili drugo značenje. U tom smislu, **uchrony** prilagođava svoju rekonstrukciju logičnim, izvedivim i vjerodostojnim kriterijima, tako da su ispričane činjenice vjerodostojne čitatelju. U osnovi, ono što uhronija radi jest da se zapita "što bi se dogodilo da ...?", a iz tog pitanja zamišlja alternativnu povijesnu evoluciju. U tom smislu, uhronija polazi od stvarnog događaja ili od niza događaja povijesne prirode koji će se odvijati u drugačijem smislu od onoga koji poznajemo. Ova točka na vremenskoj traci u kojoj događaji polaze drugim tijekom je ono što je poznato kao **Jonbar točka**, što je događaj u kojem smjer kojim će se kretati buduća povijest pada činjenično i simbolično. Kao takvo, ime Jonbar odnosi se na lik u priči o Jacku Williamsonu koji se zove upravo John Barr. Uobičajene teme ukroničnih špekulacija su hipotetska povijest poraženih u ratu da su bili pobjednici ili kakav bi bio svijet da je politička evolucija krenula različitim smjerovima itd. U **književnosti**, **uchrony** dijeli osobine s povijesnim romanom i znanstvenom fantastikom. Neki zapaženi primjeri su tzv **alternativni povijesni romani**: *Čovjek u dvorcu* Philipa K. Dicka, koji zamišlja kakav bi svijet bio da je nacistička Njemačka pobijedila u Drugom svjetskom ratu; *Zapadno od jednog* Harryja Harrisona, koji govori o čovječanstvu kakvo bi bilo da dinosauri nikada nisu izumrli, ili *Vječni rome* Roberta Silverga, koji govori kako bi bilo da Rimsko carstvo nikada nije palo. U **stripu**, jedan od najslavnijih ukroničnih stripova je *Stražari* Allana Moorea i Davea Gibbonsa. Sa svoje strane, u **kine-matografiji**, nedavni primjer je film *Neslavni gadovi* Quentina Tarantina. Vidi: <https://nsp-ie.org/ucronia-2144> pristup 17- 09. 2021.

Uzastopno s urušavanjem barijera između stvarnosti i fikcije (i to uz utjecaj medija), među brojnim strujama koje se isprepliću u dikovskoj naraciji ima i onih o uroti i zavjeri koje su zahvaljujući paranoji i psihičkim tegobama američkog pripovjedača u njegovim su pričama dostigle najveći oblik sublimacije.

Teorije zavjere poklapaju se također s jednom od značajnih struja književnog postmodernizma. Naime, 2000-te su godine prožete svojevrsnom 'emocionalnom nestabilnošću' koja ima nečeg patološkog u sebi. Radi se o 'ozračju' koji se savršeno slaže sa zavjerom i načinom razmišljanja o zavjerama oživljenim raznim proizvodima mainstream kulturne industrije, a posebice vrlo popularnim TV serijalima: od *Mr. Robot* do *Black Mirror*, od *24* do *X-Files* i *Homeland*, koje sa svojim podžanrovima nude vrlo uspješne primjere evokacijske moći 'zavjereničkog sindroma'.

Moglo bi se reći da je Dickova 'ideologija' inspirirala svojevrsno 'pokretanje' kulturnog 'uzvišenja' zavjere kao i njezinu progresivnu integraciju unutar sve učestalijeg mentaliteta. To će se kasnije pretvoriti u kultno usmjerenje koje će u narednih dvadeset godina zbog svojevrsne heterogeneze ciljeva dati vitalnost i dosljednost takozvanoj *alt-right* desnici, a u antitezi pacifističkih simpatija i slobodarske ljevice uvijek duboko negativno raspoložene prema republikanskoj desnici romanopisca znanstvene fantastike.

Treba reći da panika prema takvom 'sustavu' koji sve kontrolira i nesmetano nadzire, i koji je što se tiče kulturnih i medijskih proizvoda preimenovan na raznorazne načine, od orvelovskog *Velikog brata* do filmskog *Matrixa*, može itekako dovesti do raznih konspirativnih paranoja.

Distopijska znanstvena fantastika dikovskih obilježja uspjela je književno kodificirati tematiku opsesivne kontrole moći i to u fukoovskom filozofskom smislu, postižući intelektualnu raspravu o društvu nadzora i o transparentnosti, koja se u ime izrazitog postmodernog protuslovlja ponekad poistovjećuje s jednim od opravdanja i intelektualnih temelja prethodne *sci-fi*.

U suvremenoj kolektivnoj mašti prisutnost jednog neolevijatana koji učinkovito primjenjuje tehnološki nadzor proizlazi i od 'dugoročnog' i slojevitog američkog mentaliteta uspostavljenog na ideji da je u nadležnosti slobodnog građanina obraniti vlastitu autonomiju od neprestanog i invazivnog uplitanja države, i to u čudnoj povezanosti između anarhoindividualizma i slobodarstva. Radi se o misaonoj konstrukciji koju je prikupila i prenijela distopijska književnost koje je Dick zasigurno predstavnik par excellence. To je na neki način omogućilo i predviđanje suvremene epohe 'diktature algoritma' kao i unutar (bio)politike primjenu sve sofisticiranijih elemenata umjetne inteligencije osposobljene za 'digitalno praćenje' građana-birača kao i prediktivnu analizu koja može ne samo identificirati buduća glasačka ponašanja, već pružiti i osnove za praćenje i najosnovnijih ljudskih ponašanja i to sa značajnim stupnjem vjerojatnosti²³⁷, i koja u formatu *dark side* verzije, osim temeljnih problema u vezi neuspjeha zaštite privatnosti određenih podataka izravno ulazi u nedopuštene 'sfere' kršenja računalne sigurnosti i integralne manipulacije. Odnosno, 'digitalna psiho-politika', kako ju filozof njemačko-korejskog porijekla Byung-Chul Han naziva u svojoj

237 Luigi De Marchi, *Psicopolitica*, SugarCo, Milano 1975.

knjizi *Psicopolitica*²³⁸, odgovorna je za različita iskrivljenja kojima svjedočimo u suvremenim demokratskim društvima, ponajviše za ona proizvedena od strane privatnih subjekta: kao što je to bio slučaj iz vremena George Orwellovog narativa.

Slutnja – još jedan ključni pojam Dickovog opusa – ‘tehnološkog paternalizma’, u određenim kontekstima s popratnom prijetnjom tehnototalitarizma, jedan je od najznačajnijih oblika distopijske znanstvene fantastike koji tako potvrđuje, naročito ako se ima na umu ekspanzijsku rasprostranjenost kao tematiku i kao subjekt od osamdesetih godina naovamo, i definiciju Michelea Maffesolije o postmodernosti kao ‘sinergiji arhaičnog i tehnološkog razvoja’²³⁹. To znači da u doba digitalnog praćenja i orvelovskog *društvenog distanciranja* distopijske sugestije poprimaju zamaha evokativnom snagom jednog novog, modernog arhetipa.²⁴⁰

Treba međutim istaknuti da u postmodernom kaosu *sci-fi* distopije postoje različite tendencije, a zasigurno jedna od najznačajnijih je ona o nadolazećem kraju svijeta, apokalipse koju je televizijska serijalnost uspjela ukorijeniti u vizijama publike putem iterativnosti koja identificira jednu od njenih strukturalnih osobina²⁴¹, pružajući svojevrsne *viralne imaginarije* posredstvom njene sposobnosti širenja u transmedijskom i konvergentnom univerzumu postmodernog krajolika masovnih komunikacija i pop kulture. Ona se pak povezuje s podžanrom o kraju vremena, sa ‘zombi apokalipsom’ u vidu neminovnog preokreta civilizacije izazvanog epidemijom koja vodi do desetkovanja populacije i umnožavanja *živih mrtvaca*. Zombi je jedan od najpolisemičnijih i najpreoblikovanijih proizvoda vizija *postpolitičkog* imaginarija dvadesetog stoljeća i to prema kreativnim namjerama raznih autora koji ga koriste,²⁴² polazeći od antikapitalističkog i antikonzumerističkog filma Georgea A. Romera, *Night of the Living Dead (Noć živih mrtvaca, 1968)*²⁴³, da bi došli do osvjeđenja prirodnog stanja hobsovskog tipa u televizijskom serijalu *The Walking Dead (Živi mrtvaci, 2010)*²⁴⁴, među kojima postoji podosta diferenciranih varijacija i deklinacija. Ono što ih ujedinjava je zaraza ali i definicija daljnjeg toposa straha koji je u stvari autentični izvor postmoderne imaginacije koja uvelike djeluje posredstvom apokaliptičnih prikaza.

Zombiji su također predviđanje još jedne tematike koja je iz različite perspektive odraz doba virusa Covid-19. Radi se naime o kategoriji posthumanosti na koju nailazimo u pandemijskom režimu. Zombi politiku je na razini fantastike moguće pripisati i općoj klimi biopolitičkog javnog

238 Byung-Chul Han, *Psicopolitica*, Nottetempo, Milano 2016. https://www.academia.edu/42076399/Psicopolitica_II_neoliberismo_e_le_nuove_tecniche_del_potere_Byung_Chul_Han20200226_32786_1pu408v (Pristup: 17.08.2021.)

239 Vincenzo Susca, *Note sulla postmodernità: intervista a Michel Maffesoli*, <https://appelloalpopolo.it/?p=16343> (Pristup: 17.08.2021.)

240 Massimiliano Panarari, op- cit.

241 A. Grasso e C. Penati, *La nuova fabbrica dei sogni*, Il Saggiatore, Milano 2016.

242 Damiano Palano, *Apocalisse zombie. La metamorfosi della paura nell'immaginario 'postpolitico' contemporaneo*, Rivista di Politica, VII, (2/2017), str. 120-138.

243 Miroslav Šantek, *Kurioziteti: Noć živih mrtvaca (George A. Romero, 1968)*, <https://www.zgkult.eu/2018/10/30/kurioziteti-noc-zivih-mrtvaca-george-a-romero-1968/> (Pristup: 17.08.2021.)

244 Mihailo Valjetić, *Recenzija: Fear the Walking Dead — Kako su šetači zauzeli televiziju*, <https://www.serijala.com/izdvojeno/recenzija-fear-the-walking-dead-kako-su-setaci-zauzeli-televiziju/> (Pristup: 17.08.2021.)

mnijenja poput ovog u kojem se zbog korona virusom izazvane zdravstvene krize nalaze ljudska bića. Zapravo, tematika živih mrtvaca može se slobodno pripisati kategoriji postljudskosti koja će od epidemijske krize zasigurno dobiti i niz daljnjih redefinicija unutar kulturne rasprave koja bi, na primjer, mogla započeti oko nekih ideal-tipova, tehnološke derivacije uvedene unutar javnog mnijenja i zajedničkog jezika. Tu se naročito misli na termine poput 'epidemiološke krivulje' koja posjeduje sve osobine svojevrsne neometričke diktirajući ublažavanje ili neograničenja dnevnih i gospodarskih aktivnosti; ne zaboravljajući pritom i tematike poput ustavnih prava i slobode koja s obzirom na prethodnu krizu, onu gospodarsku iz 2011. godine slični već uobičajenom izrazu *spread* koji je specijalističke i tehničke naravi. Prisutan je i *asimptomatski nositelj* Covid-19, koji bi se iako neodređenog tipa mogao odnositi na značajan postotak populacije, koji se uzdigao do paradigme potencijalnog nesvjesnog *nosioca*, što je od tih pojmovno neodređenih pojedinaca učinilo temelj nespretnosti i krajnje upitne (ako ne i zlobne) komunikacijske strategije bezobzirne krivnje kako bi tijekom ograničavajuće i zamorne *klauzure* održali stabilno raspoloženje sveukupne populacije. Promatran kao osoba koju treba na uzoran način podvrgnuti Foucaultovom paru *nadziranja* i *kažnjavanja*, postčovjek nije više samo cyborg cyberpunkovih serijala, već je na neki način i virus, u znaku jednog znatizeljnog i devijantnog procesa subjektivizacije koja u svojoj najradikalnijoj i iracionalnoj verziji prožetoj new age sugestijama poistovjećujuće Covid-19 sa svojevrsnim 'indikatorom propasti' kojeg je ranjena planeta 'Gaia' poslala svom krvniku u liku *punisher*a, imaginarnog lika stripova i TV serija da bi se napokon 'osvetila' zbog nekontroliranog demografskog rasta pučanstva i posljedičnog zagađenja ekosustava.

Sve su to manifestacije i izrazi postmodernizma za kojeg su apokaliptične vizije jedan od temeljnih sastojaka, i koji se u posljednja tri desetljeća razvio i širio posredstvom svog glavnog ideologa filozofa Paula Virilia (1932.-2018.)²⁴⁵. Naime, njegova se misao²⁴⁶ bavi pitanjem oko kojeg se u svojim raznim modulacijama vrte cijela postmoderna, to jest tehnološkim razvojem. Radi se o problematici koja za Virilia predstavlja onu crvenu nit koja ga je dovela do analiza o utjecaju brzine u redefiniranju društva i do promišljanja o katastrofama kao znakovima vremena, kao i do kategorije 'stereostvarnosti' i vidu proširenja stvarnosti koje proizlazi iz udvostručavanja iskustva između stvarnog i medijskog. Radi se o razradi tematike prema kojoj je uvijek imao kritični stav što ga je dovelo do izražavanja vrlo zabrinutih sudova o suvremenom razdoblju *dromokracije* i *turbokapitalizma*, što neminovno vodi do nestajanja umjetnosti i do *epidemije maštarenja*, kao i do sve veće muzeifikacije svijeta kao posljedice nestanka stvarnosti. Također, dovodi i do vizija jednog pustog i dematerijaliziranog svijeta

245 Paul Virilio (francuski: [viri]lio]; 4. siječnja 1932. - 10. rujna 2018.) bio je francuski teoretičar kulture, urbanist i filozof estetike. Najpoznatiji je po svojim radovima o tehnologiji koja se razvila u odnosu na brzinu i snagu, s različitim referencama na arhitekturu, umjetnost, grad i vojsku. Bio je povjesničar rata i tehnologije, filozof arhitekture, vojne strategije i kinematografije te politički angažirani provokativni komentator povijesti, terorizma, masovnih medija i ljudskog stroja.

246 Njegova se filozofija nalazi rasprostranjena u djelima poput *The Information Bomb. (Informacijska bomba)* London: Verso, 2000., *Crepuscular Dawn, (Krepuskularno svitanje)*, New York: Semiotext(e), 2002., *The Accident of Art (Umjetna nesreća)*, (with Sylvère Lotringer) New York: Semiotext(e), 2005., *City of Panic. (Grad panike)* Oxford: Berg, 2005., *The University of Disaster (Sveučilište za katastrofe)*, Cambridge: Polity, 2010.

u skladu s katastrofizmom što proizlazi iz njegovog teoretiziranja nesreće kao neminovnog ishoda sve ubrzanijeg tehnološkog napretka i neizbježnog neuspjeha bezdušne tehničke racionalnosti.

U stvari, radilo se o posljednjem elementu njegove meditacije koja se kretala prema dolazećim *katastrofizmima* kao 'neodisciplini' koja je nužno proizlazila od *dromologije* kao znanosti o brzini, manifestaciji *par excellence* prethodne faze modernosti. Za njega je 'računalna bomba' u vidu uporaba Mreže u logici rata dovela do rastuće homologacije i bezizlazne kulturne kolonizacije kao i do novog kibernetičkog rata, dok je 'futurizam trenutka' posvuda razasut gradskim ekranima ukinuo dubinu vremena i nametnuo društvenu kulturu apsolutne sadašnjosti (neku vrstu negativnog *Carpe diem*) u vidu post moderne apokalipse.²⁴⁷

Radi se o viziji koja je pronašla plodno tlo u kulturnoj i ekonomskoj raspravi lijevo orijentiranih mislilaca i koja se također nalazi u osnovi takozvane *kolapsologije*, pravca koji je zahvaljujući svojoj ambiciji da razmotri budućnost nakon kolapsa podosta u skladu s današnjim mračnim vremenima. Za Virilia je katastrofa ona termoindustrijske civilizacije koja je i prema mišljenju intelektualaca koji se bave ovom tematikom već uvelike operativna²⁴⁸. Stoga, usred zdravstvene krize novog koronavirusa neminovno je upitati se: što još, nakon činjeničnog stanja kojeg preživljavamo na vlastitoj koži, scenaristi i voditelji emisija mogu izmisliti da bi ponovno zadivili javnost, s obzirom na to da je stvarnost koju preživljavamo na kraju nadmašila čak i najneobuzdaniju maštu?

Zapadna kulturna civilizacije između pandemije i pandemije

Upit implicitno vodi i do povezanosti ***pandemije i pandemije*** kao spoja koji uništava suvremena zapadna demokratska društva²⁴⁹: jedna implicira drugu. Budući da je druga nuspojava nepoznatog i opasnog virusa, pojavljuje se kao način tumačenja svojevrstan onima koji - pod utjecajem sve raširenije infodemije koja u mnogočemu upravlja razmišljanjem i djelovanjem nekritičnih suvremenih pojedinca - bezrazložno poriču ili umanjuju opasnost pandemije Covid-19. Oni pak drugi, nepovjerljivi su i užasnuti nevidljivom prijetnjom koju po svaku cijenu pokušavaju objektivizirati u liku zavjere koju su izmislile tajanstvene sile kao alternativnu istinu onoj službenoj, ali nikako jasnu u svom obrazloženju, i koja kao takva služi odvratanju pozornosti od pravih uzroka koji su toliko evidentni koliko i uznemirujući.²⁵⁰

247 Massimiliano Panarari, op. cit.

248 Pablo Servigne; Raphaël Stevens; Gauthier Chapelle, *Un'altra fine del mondo è possibile. Vivere il collasso (e non solo sopravvivere) / Another end of the world is possible. Experiencing collapse (not only hoping to survive)*, Treccani, Roma 2020.

249 U vezi pandemije preporučujem da se pogleda američku SF filmsku komediju *Idiocracy (Idiokracija ili Idioti budućnosti)* koja je objavljena 2006 i koju je režirao Mike Judge a napisali Judge i Etan Cohen.

250 Paolo Ercolani, *Pandemia e pandemenza: la coppia che sta distruggendo le società occidentali*. <https://www.ilfattoquotidiano.it/2020/10/22/pandemia-e-pandemenza-la-coppia-che-sta-distruggendo-le-societa-occidentali/5976315/> (Pristup: 17. 11. 2021)

Ona glasi da prirodni tijek stvari može proizvesti viruse i bolesti koji su sposobni pokositi stanovništvo bez obzira na stupanj industrijalizacije, razvoja i blagostanja jedne civilizacije. I to ne bi bilo prvi put u povijesti - od epidemije kuge petnaestog stoljeća do one iz sedamnaestog stoljeća, pa sve do 'španjolske kuge' ali i mnogih drugih zaraza o kojima nema traga u znanstvenim knjigama, što ne znači da nisu uzrokovale mnogo žrtava i u nama bližim vremenima (iako ne na dobrostojećem Zapadu). Pandementi ovog tipa u svom paranoičnom deliriju neprestano nijeću uznemirujući nivo stvarnosti kako bi skrenuli pozornost na drugu razinu, koja je više pod nadzorom i kao takva je i utješnija. Naime, radi se o 'znanstvenoj' neadekvatnosti mnogih vlada u upravljanju izvanrednim situacijama, što neminovno vodi do razornosti neučinkovitih mjera suzbijanja po ekonomiju i sistem zdravstva.

U tome veliku ulogu imaju i mediji koji su u većini slučajeva pod nadzorom vlada posredstvom dobivenih novčanih potpora, a puni su tendencioznih informacija koje spekuliraju i spektakulariziraju opseg izvanrednog stanja pretjerivanjem brojki, čime generiraju uglavnom nemotiviranu ali isplativu paniku. U tom obliku pandemencije nalazi se također i etički neuspjeh društava koja su već desetljećima upravljana imperativima sebičnog individualizma, uske vizije stvarnosti, ograničena na same sebe poricanjem općeg dobra i nedostatkom odgovornosti zbog odgojno konstruiranog poistovjećenja s društvom, zbog čega su prava popraćena dužnostima i individualni profit općim dobrom, a u protivnom bi došlo do raspada tog društva kao i samog pojma građanstva. Naime, radi se o popratnom fenomenu kojeg je svojevremeno španjolski filozof Ortega y Gasset²⁵¹ nazvao *invertebration*.²⁵² Međutim, ako se dobro razmisli uvidjet će se da pandemija virusa Covid-19 nije prvi uzrok pandemencije jer bi potonja mogla biti na izvoru same pandemije. Stvari bi dakle mogle biti i obrnutog toka.

Ova pandemencija već desetljećima tjera (ne samo) zapadna društva da se bezuvjetno posvete kategoričkom imperativu profita, i to neovisno o saznanju da su troškovi koji su povezani s prihvaćanjem tog kategoričkog imperativa tijesno povezani s ekosustavom iz kojeg čovjek crpi resurse i o kome ovisi, a kojeg je taj imperativ sveo na sredstvo za postizanje ciljeva koji su isključivo ekonomske naravi i povezani sa sve ubrzanijim tehnološkim napretkom. To je vremenom dovelo do toga da su više od tri četvrtine bolesti koje pogađaju ljude *zoonoze*, tj. one koje prenose životinje, a jedan od sve učestalih faktora širenja zoonoze zasigurno je rastući utjecaj čovjeka na ekosustave²⁵³.

Ali i pandemencija generirana primjenom neoliberalnih kategoričkih imperativa se tijekom trideset godina nesmetanog djelovanja preobličila u neselektivno smanjenje državnih doprinosa javnom zdravstvu, socijalnim uslugama kao i svemu što može nekako doprinijeti razvoju kritičkog mišljenja.

251 Ortega y Gasset, José. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45603> (Pristup: 17.12.2021.)

252 Massimiliano Panarari, op. cit.

253 U vezi toga dobro je pročitati članak Perrine Mouterde, *Coronavirus: la dégradation de la biodiversité en question*, https://www.lemonde.fr/sciences/article/2020/04/04/coronavirus-la-degradation-de-la-biodiversite-en-question_6035591_1650684.html (Pristup: 17.09.2021).

Tu se naročito misli na obrazovanje, na osposobljavanje i na odgoj. Upravo u ovim posljednjim sferama dolazi do potenciranja začaranog kruga ravnodušnosti koji je potreban širenju bezobzirne potrošnje. Radi se naime o globaliziranom konzumerizmu koji, da bi se eksponencijalno širio, potrebuje tuplju populaciju, nesposobnu za bilo kakvu, barem minimalnu kolektivnu odgovornost. Bezobzirno se ide prema konstrukciji jedne populacije prožete (kakvog li besmisla!) toliko hvaljenim ali ispraznim demokratskim vrijednostima. Radi se o 'formalnoj demokraciji' iz koje proizlaze ne samo bezglavi građani, već i nesposobni vladari koji nisu u stanju preuzeti odgovornost za svoje i tuđe zdravlje a kamoli za dobrobit vlastite djece. Samo unutar takvog scenarija mogu slobodno vladati one, više ili manje skrivene moći koje su tijesno povezane s tehnofinancijama (kakve li zavjereničke misli!).

Ovdje je moguće primijetiti suštinu *viralnog* društva u kojem je zamjena postojećih sustava moći i vrijednosti nezamisliva zbog nedostatka političkih i kulturnih subjekata sposobnih misliti vlastitom glavom i posljedično tome, programiranja različitih razvojnih scenarija, alternativnih društvenih struktura nasuprot dominantnom tehnofinancijskom sustavu koji je nesposoban raspetljati klupko trenutnog socioekonomskog i zdravstvenog poremećaja do kojeg je došlo zbog koronavirusa, a za što je društvo samo stvorilo uvjete koji su doveli do eksplozije.²⁵⁴

U takvom kontekstu dominantni sociopolitički sustav ima(o je) dvije alternative: ponovo otvoriti aktivnosti i društveni život, budući da se klauzura pokazala štetna za razvoj ekonomskog sustava, uz istovremeno otvaranje umova za građanski osjećaj i zajedničku odgovornost; ili otvoriti samo ekonomske i društvene aktivnosti, kako ne bi došlo do uništenja gospodarstva, i obuzdati drugu, budući da postoji rizik da se dovede u pitanje monopol tehno-financijske moći. Zato će se i dalje ustrajati u (mentalnom) stanju pandemije i pandemencije, u nadi da će svevladajući znanstvenotehnoški aparat, djelotvoran iako besvjestan u svojoj učinkovitosti sve učiniti, kao što i čini, da se vratimo u 'normalno stanje' tupe konzumerističke pandemije i pandemencije.

Literatura:

Bloch, Marc, *La guerra e le false notizie. Ricordi (1914-15) e riflessioni (1921)*, Edizioni Donzelli, Roma 2004.

Campi, Alessandro, *Il virus del cospirazionismo e la 'false notizie' di pace. Congiure e complotti all'epoca del Covid-19*, u *Dopo. Come la pandemia può cambiare la politica, l'economia, la comunicazione e le relazioni internazionali*. Rubbettino, Soveria Mannelli, 2020, str. 177-188.

De Marchi, Luigi, *Psicopolitica*, SugarCo, Milano 1975.

---

²⁵⁴ Paolo Ercolani, op. cit.

- Dick, Philip.K., *Do Androids Dream of Electric Sheep?*, Doubleday and Company, New York 1968.
- Ercolani, Paolo, *Pandemia e pandemenza: la coppia che sta distruggendo le società occidentali*, <https://www.ilfattoquotidiano.it/2020/10/22/pandemia-e-pandemenza-la-coppia-che-sta-distruggendo-le-societa-occidentali/5976315/> (Pristup: 17. 11. 2021)
- Ficare, Matteo, *Pensare Futuro. Usare il pensiero narrativo: tra mito e immaginazione*, <https://www.matteoficara.it/pensare-futuro-pensiero-narrativo-mito-immaginazione/> (Pristup: 17.09.2021.)
- Han, Byung-Chul, *Psicopolitica*, Nottetempo, Milano 2016. https://www.academia.edu/42076399/Psicopolitica_Il_neoliberismo_e_le_nuove_tecniche_del_potere_Byung_Chul_Han20200226_32786_1pu408v (Pristup: 17.08.2021.)
- Krajcar, Dražen, *Radio drama Orsona Wellesa izazvala paniku u SAD-u (1938.)*, <https://povijest.hr/nadanasnjidan/radio-drama-orsona-wellesa-izazvala-paniku-u-sad-u-1938/> (Pristup: 17.09.2021.)
- Mouterde, Perrine, *Coronavirus: la dégradation de la biodiversité en question*, https://www.lemonde.fr/sciences/article/2020/04/04/coronavirus-la-degradation-de-la-biodiversite-en-question_6035591_1650684.html (Pristup: 17.09.2021)
- Oesterheld; Hector, German, Francisco Solano Lopez, *Eternaut*, Naklada Fibra, Zagreb 2018.
- Ortega y Gasset, José. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021 . <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45603> (Pristup: 17.12.2021.)
- Ortoleva, Peppino, *Miti a bassa intensità. Racconti, media, vita quotidiana*, Einaudi, Torino 2019.
- Palano, Damiano, *Apocalisse zombie. La metamorfosi della paura nell'immaginario 'postpolitico' contemporaneo*, «Rivista di Politica», VII, (2/2017), str. 120-138.
- Panarari, Massimiliano, *La pandemia e l'immaginario distopico-catastrofista : l'Occidente di fronte alla collassologia* u Dopo. Come la pandemia può cambiare la politica, l'economia, la comunicazione e le relazioni internazionali. Rubbettino, Soveria Mannelli, 2020, str. 59-63.
- Pellegrini, Valeriano, *Mitologie del presente e dei tempi che verranno*, <http://www.quadernidaltritempi.eu/peppino-ortoleva-miti-a-bassa-intensita-einaudi/> (Pristup: 17.09.2021.)
- Penati, Grasso e C., *La nuova fabbrica dei sogni*, Il Saggiatore, Milano 2016.
- Prenc, Mladen, *Nije važno tko već zašto su napisani Protokoli Sionskih mudraca ili Krvave osnove!*, <https://portal.braniteljski-forum.com/blog/vijesti/nije-vazno-tko-vec-zasto-su-napisani->

protokoli-sionskih-mudraca-ili-krvave-osnove (Pristup: 17.09.2021.)

Servigne; Pablo, Stevens, Raphaël, Stevens; Chapelle Gauthier, *Un'altra fine del mondo è possibile. Vivere il collasso (e non solo sopravvivere) / Another end of the world is possible. Experiencing collapse (not only hoping to survive)*, Treccani, Roma 2020.

Susca, Vincenzo, *Note sulla postmodernità: intervista a Michel Maffesoli*, <https://appelloalpopolo.it/?p=16343> (Pristup: 17.08.2021.)

Šantek, Miroslav, *Kurioziteti: Noć živih mrtvaca (George A. Romero, 1968)*, <https://www.zgkult.eu/2018/10/30/kurioziteti-noc-zivih-mrtvaca-george-a-romero-1968/> (Pristup: 17.08.2021.)

The Man in the High Castle: Season 1 (2015) <https://lookmovie.io/shows/view/1740299-the-man-in-the-high-castle-2015#S4-E2-66373> (Pristup: 17.12.2021.)

Valjetić, Mihailo, *Recenzija: Fear the Walking Dead – Kako su šetači zauzeli televiziju*, <https://www.serijala.com/izdvojeno/recenzija-fear-the-walking-dead-kako-su-setaci-zauzeli-televiziju/> (Pristup: 17.08.2021.)

Wells, Herbert, George., *La guerra dei mondi*, Newton Compton Editori, Roma 2018.

On the Other Side of Science: the Coronavirus as a Social Fact and the Problem of Modernity. (The Impact of the Pandemic on Everyday Life)

Abstract

The significant impotence of science and the contradictions raised by the Corona-virus as current crisis, which unites and reveals inequalities, suggests a scrutiny of the idea of modernity, with relative considerations regarding the social sciences. In fact, the sociological points of approach to the epidemic are diverse. Such as: breaking - with distancing practices – the rituals that define the order of social interaction; as well as like moral panics co-produced by the media and institutions to jointly accept very large sacrifices in terms of individual cost / benefit ratio; the structure and density of social networks as predictors of the spread of infection. The exposition offers some reflections based on dialectics, on the constant tension between the principles of unity and the division around which the social world is constantly being rearranged. The reason for such an approach is that the logic of social order (nomos) implies that any theme, event, or situation can be understood as a temporary point of balance between cohesive and divisive dynamics.

Key words: pandemic, pandementia, lockdown, smart working, communing, modernity, sociological imagination.

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.